

Одеський національний університет імені Іллі Мечникова

Донченко Лариса Михайлівна

УДК 911.301.711.4:377 (477.64)

**ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИМОРСЬКОЇ
РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОГО ПРИАЗОВ'Я)**

Спеціальність 11.00.02 – економічна та соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
географічних наук

Одеса – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Мелітопольському державному педагогічно-му університеті на кафедрі економічної та соціальної географії

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент
Сажнева Наталя Михайлівна

Мелітопольський державний педагогічний університет, завідувача кафедрою економічної та соціальної географії, декан природничо-географічного факультету

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор

Дергачов Володимир Олександрович

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, головний науковий співробітник

кандидат географічних наук, доцент

Андерсон Володимир Миколайович Одеський

національний університет ім. Іллі Мечникова

Чернівецький національний університет

Провідна установа:

ім. Ю. Федьковича МОН України, кафедра економічної географії та екологічного менеджменту

Захист дисертації відбудеться "20" грудня 2002 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.051.03. в Одеському національному університеті ім. Іллі Мечникова за адресою: 65058, м. Одеса, Шампанський провулок, 2, ГГФ, ауд. 108

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного університету ім. Іллі Мечникова за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 24, ГГФ

Автореферат розісланий " 19 " грудня 2002 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

доктор географічних наук, професор Єлісеєва Є.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах докорінних змін у соціально-політичному житті України загострюється питання про територіальну організацію продуктивних сил у рекреаційних районах. Особливого значення набувають проблеми економічного і соціального розвитку міських і сільських поселень, які розташовуються в прибережних районах і мають необхідні економічні, природні та культурно-історичні передумови для організації відпочинку і лікування населення.

Актуальним завданням територіальної організації продуктивних сил рекреаційних районів України є удосконалення системи розселення, яка формується на приморських територіях (зокрема Запорізьке Приазов'я), і сприяє формуванню приморської рекреаційної системи розселення (ПРСР).

Дослідження процесів формування і функціонування ПРСР на даному етапі не знайшло відображення в географічній літературі. Необхідність подальшого розвитку ПРСР в конкретних умовах відноситься, перш за все, до тих територій, де своєрідність умов виявляється найбільш яскраво, а стан системи розселення в них не відповідає сучасним і перспективним вимогам рекреаційних систем (РС).

Розвиток розселення в РС відбувається в напрямку росту сформованих населених пунктів, зміни їх функцій і характеризується появою нових специфічних проблем, таких як конкуренція за ресурси (природні, трудові, фінансові, матеріально-технічні і т.д.) між РС та іншими територіальними спеціалізованими одноранговими системами, поєднання короткочасного відпочинку місцевого населення і рекреантів як організованих, так і неорганізованих, які прибувають на тривалий або короткочасний відпочинок з інших регіонів не лише України, але і з сусідніх держав.

Для РС і системи розселення характерні протиріччя на всіх етапах їх спільного історичного розвитку. Через свій консерватизм та "інертність" система розселення за формою просторової організації і функціональної спрямованості не встигає пристосуватися до виробничих потреб більш мобільної РС, чим стримує, а в ряді випадків робить неможливим подальший розвиток останньої. Як наслідок, в процесі спільного їх розвитку у формі міст-курортів і рекреаційних поселень закони розселення виявляються з більшою силою, ніж закони формування і розвитку РС. Це значно підвищує рівень урбанізації РС,

що супроводжується, як правило, зниженням її потенційної ємності, порушенням природного ландшафту, нераціональним використанням рекреаційних ресурсів, погіршенням їх якості, ростом дефіциту територіальних ресурсів. Вирішити ці проблеми допоможе формування особливих форм розселення в приморських рекреаційних районах - приморської рекреаційної системи розселення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з дослідженням теми, що розробляється на кафедрі економічної і соціальної географії Мелітопольського державного педагогічного університету: "Економічні і соціально-географічні проблеми стійкого розвитку рекреаційного комплексу Півдня України". Номер державної реєстрації 0101U008215. У межах даної теми автор досліджує проблеми рекреаційного розселення в ПРСР на прикладі Запорізького Приазов'я.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розробці науково-географічних основ формування ПРСР, обґрунтуванні основних шляхів удосконалення її функціонування і територіальної організації в умовах трансформації суспільних відносин в Україні.

Для досягнення мети вирішувалися такі задачі:

- проведений аналіз основних теорій дослідження рекреаційного розселення, розкрита суть цього процесу, його особливості;
- поглиблена методика вивчення питань формування і функціонування ПРСР;
- дана оцінка природних, соціально-економічних і культурно-історичних передумов формування ПРСР Запорізького Приазов'я;
- виявлені особливості функціональної і територіальної структури регіону дослідження й особливості функціонування ПРСР у сучасних умовах;
- обґрунтовані напрямки подальшого удосконалення і розвитку ПРСР, виявлені проблеми і перспективи на прикладі ПРСР Запорізького Приазов'я.

Об'єктом дослідження виступає система розселення населення Запорізького Приазов'я.

Предметом дослідження є функціональний взаємозв'язок та взаємодія населених пунктів в межах ПРСР Запорізького Приазов'я.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження стали основні положення і теоретико-методологічні розробки як у рекреаційній географії, так і в економічній і соціальній географії населення, викладені в працях М.С. Мироненко, І.Т. Твердохлебова, Ю.О. Веденіна, І.В. Зоріна, В.С. Преображенського, І.І.

Пирожника, А.І. Даценко, Ю.І. Пітюренко, О.Г. Топчієва, М.Д. Пістуна, Ю.Р. Архипова, Ю.Д. Дмитревського, І.І. Фащевського, О.І. Шаблія, О.О. Бейдика та інших.

Основний методологічний підхід - логіко-гносеологічний - визначив використання таких методів дослідження: системно-структурний підхід, рекреаційне зонування і районування, статистичний і картографічний.

Інформаційною базою були матеріали обласної державної адміністрації, райдержадміністрації і Бердянської та Приморської міськради, обласного і районних управлінь статистики Запорізької області, обласного управління архітектури і містобудування, окремих відомств і організацій та літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. Незважаючи на те, що гіпотеза про територіальну рекреаційну систему існує вже давно, лишаються не дослідженими теоретичні і методологічні основи формування, розвитку і функціонування такої важливої її підсистеми, як ПРСР. Наукова новизна дослідження полягає в:

здійсненні подальшої розробки науково-методичних основ пізнання особливостей формування і розвитку ПРСР, а саме розроблений логіко-гносеологічний шлях пізнання будь-якої ПРСР, що являє собою об'єктно-суб'єктну модель;

- визначенні ступеня впливу РС як головного системоутворювального чинника, на ПРСР і взаємозв'язків між ними на основі аналізу рекреаційних передумов і розкритті сутності її структури (функціональної і територіальної) ПРСР (на прикладі Запорізького Приазов'я);

- виділенні таксономічних одиниць та проведенні дрібного рекреаційного районування ПРСР Запорізького Приазов'я і складанні на його основі картографічних рисунків;

- виявленні проблем і перспектив подальшого розвитку та удосконалення ПРСР взагалі і Запорізького Приазов'я зокрема.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації сприяють більш глибокому вивченню питань теорії формування розвитку і функціонування ПРСР. Розроблені теоретичні і методичні основи, висновки і рекомендації можуть бути використані для створення генеральних планів курортних місцевостей, проектів і схем районного планування Запорізької області та інших регіонів України. Результати дослідження посилюють наукову основу, необхідну для подальшої розробки регіональної економічної політики України і програми соціально-економічного розвитку Запорізького Приазов'я і можуть знайти застосування при розробці перспективних

планів просторової організації продуктивних сил, а також бути основою для прийняття управлінських рішень при організації оздоровлення, відпочинку і туризму.

Теоретичні положення, методологічні принципи і методичні розробки застосовуються в навчальному процесі при вивченні курсів: "Рекреаційна географія" та "Географія населення" на природничо-географічному факультеті національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова і Мелітопольського державного педагогічного університету, при підготовці студентами курсових і дипломних робіт. Огляд моделей, які дозволяють глибше вивчити ПРСР, може бути використаний аспірантами для подальших досліджень рекреаційних систем розселення, у тому числі і приморських. Окремі положення використані кафедрою економічної і соціальної географії Мелітопольського державного педагогічного університету при виконанні держбюджетної теми "Економічні і соціально-географічні проблеми стійкого розвитку рекреаційного комплексу півдня України" (№ держреєстрації 0101U008215).

Особистий внесок здобувача. Запропоновано логіко-гносеологічний підхід до вивчення ПРСР. Визначені і охарактеризовані особливості й основні чинники формування ПРСР, її структура, системні функціональні зв'язки (у роботах 1, 3, 9,11,12), здійснена оцінка сучасного стану системи (8), особливості функціональної і територіальної структури (2), розроблені пропозиції щодо удосконалення і перспектив її розвитку (4, 7, 10). Проведено дрібне рекреаційне районування ПРСР Запорізького Приазов'я і складені на його основі картографічні рисунки.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження викладено у доповідях і повідомленнях на міжнародній науково-практичній конференції "Екологія міст і рекреаційних зон" (м. Одеса, 1998), III Всеукраїнській науково-практичній конференції "Туризм в Україні: економіка та культура" (Світязь, 1998), Всеукраїнській науковій конференції студентів та аспірантів "Географічні дослідження на межі тисячоліть" (Київ, 2000), науково-практичній конференції "Проблеми раціонального використання природно-ресурсного потенціалу Українського Приазов'я та суміжних територій" (м. Мелітополь, 1995), науково-практичній конференції "Сучасна географія і навколишнє природне середовище" (м. Вінниця, 1999), VII з'їзді Українського географічного товариства (м. Київ, 1995).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 2,3 д.а. (особисто автору належить 1,7 д.а.), з

яких 7 статей, в тому числі 4 (обсягом 0,9 д.а.) опубліковано в спеціалізованих виданнях, які рекомендовані ВАК України.

Структура роботи. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків і рекомендацій, списку використаної літератури і додатків. Дисертація викладена на 184 сторінках, з яких 148 основний текст, 20 займають додатки, які містять 3 рисунки, 8 таблиць, список використаних джерел, який нараховує 168 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації обґрунтована актуальність теми дослідження, сформовані цілі і задачі роботи, визначена методика дослідження, практична цінність, нові наукові результати й апробація роботи.

У **першому розділі** "Методологічні основи вивчення приморських рекреаційних систем розселення" аналізується сучасний стан вивчення рекреаційної системи розселення на приморських територіях.

Термін "розселення населення" є основним поняттям у теорії розселення. Розселення населення не існує поза територією і припускає формування територіальної системи розселення, яка в рекреаційних районах, у тому числі і приморських, представляє особливими локальними спеціалізованими системами розселення - ПРСР, спрямованими на одержання максимального рекреаційного ефекту, на створення оптимальних умов для праці, побуту і відпочинку не тільки рекреантів, але і місцевого населення.

Під ПРСР ми розуміємо територіально цілісну і функціонально взаємозалежну сукупність ієрархічно супідрядних рекреаційних поселень, що формуються в процесі розвитку територіальних рекреаційних систем (ТРС). Знаходячись у взаємозв'язку і взаємозалежності, рекреаційні поселення доповнюють один одного в процесі свого розвитку, створюючи в розселенні та економічному і соціальному відношеннях єдину систему - ПРСР.

У результаті аналізу різних варіантів спільного розвитку ТРС із системою розселення нами виявлені основи формування і розвитку ПРСР:

1. Населений пункт не може бути перспективною формою

організації рекреаційної діяльності, а місто-курорт не може бути перспективною формою розселення.

2. Необхідно розглядати житлову забудову - як елемент єдиної системи розселення, а рекреаційну - як елемент РС.

3. Критерієм вибору перспективного варіанту розвитку системи розселення повинна бути прийнята пропускна спроможність рекреаційної системи. Розвиток мережі населених місць узбережжя повинен бути підпорядкований вимогам рекреації.

4. Всі території, які володіють рекреаційними умовами і ресурсами, необхідно розглядати як потенційну зону для розвитку РС і зону обмеженого розвитку систем розселення.

5. Опорними пунктами ПРСР повинні виступати міста-центри побутового, матеріально-технічного і трудового забезпечення (ЦЗ), що можуть розвиватися без особливих втрат для РС тільки за її межами.

Для ТРС і системи розселення характерне виникнення протиріч на всіх етапах розвитку, тому ПРСР характеризується, на відміну від багатьох інших систем, як ієрархією окремих рекреаційних поселень, так і ієрархією територіальних РС. Розкрити етапи і послідовність вивчення ПРСР нам дозволила логіко-гносеологічна модель пізнання, яка представлена блоками об'єктно-суб'єктної моделі (рис. 1).

Важливою її особливістю при вивченні ПРСР є синтез моделей від простого до складаного (рекреаційні передумови — функціональна структура — територіальна структура — шляхи удосконалення); від конкретного до абстрактного (рекреаційні ресурси — рекреаційні мережі — шляхи формування ПРСР); від вищої рекреаційної ланки до нижчої (рекреаційний інтегральний мікрорайон — рекреаційний куш — рекреаційні локальні системи — первинні рекреаційні територіальні системи — рекреаційні елементарні системи); від загального до приватного (ПРСР — рекреаційна галузь — рекреаційна субгалузь — мер-

ежа рекреаційних підприємств); оцінка й аналіз рекреаційних процесів і явищ, що відбуваються в ПРСР.

Функціональні зв'язки ПРСР

Рис. 1 Логіко-гносеологічна структура вивчення ПРСР Науковий інтерес становить визначення центральності рекр-

еаційного місця відносно всіх забезпечуваних їм послуг, що надаються його власним жителям і рекреантам приїжджаючими з інших районів, і послуг, необхідних тільки його власним жителям. В основу даної методики покладено центральність місця розроблене В. Кристаллером та доповнене А. Льошем. В ПРСР центральним місцям відповідають ЦЗ.

Теорія центральних місць дозволяє розглядати розвиток РС і розселення як єдиний цілеспрямований процес і надає право переважного розвитку РС, а також виділити нам тимчасові і постійні ЦЗ. За умови, що постійні ЦЗ більш високого порядку обслуговують супідрядні йому тимчасові, більш низького порядку. Причому тимчасові можуть у перспективі стати постійними, в міру наростання послуг, які вони виконують.

У **другому розділі** "Передумови формування і розвитку приморської рекреаційної системи розселення Запорізького Приазов'я" дано поняття і розкрито сутність передумов формування ПРСР.

Розміщення рекреаційних поселень на приморських територіях, особливості їх функціонування і перспективи розвитку залежать від рекреаційного потенціалу територій, який містить у собі природні, соціально-економічні і культурно-історичні рекреаційні передумови. Роль окремих передумов в формуванні ПРСР Запорізького Приазов'я неоднозначна. Природні, культурно-історичні передумови беруть участь в рекреаційному процесі безпосередньо, а соціально-економічні – опосередковано.

Розмаїтість природних рекреаційних передумов, таких як рівнинний рельєф, коси, піщані і піщано-черепашкові пляжі шириною від 5 до 30 м, сприятливі кліматичні умови, мілке Азовське море, бальнеологічні ресурси і лікувальні грязі сприяють створенню профільного і багатофункціонального рекреаційного господарства в Запорізькому Приазов'ї. Стимує розвиток рекреації на даній території слабо розвинена гідрологічна мережа, нестача питної води, низький рівень аттрактивності території, недостатня забезпеченість культурно-історичними ресурсами.

Вплив соціально-економічних передумов на особливості формування і розвиток ПРСР залежить від характеру економіки території і ступеню розвитку РС. У роботі розглянуті основні соціально-економічні передумови формування і функціонування ПРСР Запорізького Приазов'я за ступенем значимості: економіко-географічне положення, територіальні ресурси, транспорт, трудові ресурси, управління і зроблені такі висновки:

1. Регіон дослідження має вигідне економіко-географічне положення.

2. Як споживач території, рекреація поступається тільки сільському і лісовому господарствам, вилучати і відводити землі під рекреацію можна тільки у виняткових випадках, якщо вони малоздатні або не здатні для сільського господарства і не виконують на собі інші функції. На даній території є 56% функціонально вільних земель, але велика їхня частина непридатна ні для сільського господарства, ні для рекреаційного освоєння, тому що потребує значних капітальних вкладень.

3. Однією із найважливіших умов розвитку та функціонування курортів і зон відпочинку Запорізького Приазов'я є наявність зручних транспортних зв'язків між районами концентрації населення і територіями курортно-рекреаційного призначення. Характерною рисою роботи транспорту є яскраво виражена сезонна нерівномірність.

4. Розвиток рекреаційного господарства сприяє створенню додаткових робочих місць як в рекреаційних закладах безпосередньо обслуговуючих рекреантів, так і на підприємствах і організаціях допоміжних і супутніх галузей. Важливим показником трудової діяльності в ПРСР є її просторово-тимчасова організація. Більшість людей працює в місцях постійного проживання. Але складовою формувannya ПРСР Запорізького Приазов'я є трудові маятникові міграції, за допомогою яких в РС забезпечується відповідність робочих місць і трудових ресурсів як у кількісному, так і в якісному аспектах (тобто з урахуванням статі, віку, освіти, кваліфікації).

5. Головним завданням управління ПРСР Запорізького Приазов'я та її структурними елементами є виявлення об'єктивно повторюваних явищ і процесів у межах відношень керівної і керуваної підсистем, і на цій основі сформувані закономірності управління, які повинні включати не лише збереження або розвиток власне поселенської мережі і сфери її соціальних послуг, але і, головним чином, забезпечення стабільності ефективного функціонування всіх компонентів ТРС.

6. У **третьому розділі** "Функціональна структура приморської рекреаційної системи і особливості розселення Запорізького Приазов'я" нами досліджено сучасний стан функціональної структури ПРСР Запорізького Приазов'я, відображена локалізація рекреаційних підприємств і самодіяльних утворень, розглянута інфраструктурна облаштованість території, виділені мережі рекреаційних підприємств.

Необхідним етапом дослідження функціональної структури є дослідження галузевої структури, тому що її особливості зумовлюють специфіку функціональної структури конкретної території. Доцільно

використовувати типізацію підприємств рекреаційної галузі за їх функціональною значимістю: рекреаційна галузь – рекреаційна субгалузь – мережа рекреаційних підприємств. Виділяючи в мережі рекреаційних підприємств заклади не лише за виконуваними функціями, але і з огляду на те, які це підприємства: тривалого або короткочасного відпочинку, сезонного або цілорічного функціонування і т.д. А до субгалузі відносять сукупність рекреаційних мереж, представлених одиничними рекреаційними підприємствами, які ми розглядаємо як елементарну одиницю ПРСР і як складову частину рекреаційної галузі.

Мережа рекреаційних підприємств нерівномірно розміщена по території Запорізького Приазов'я. Більша їх частина сконцентрована в основному ареалі розселення, що призводить до надмірної концентрації рекреантів у великих і недостатній набір і обсяг рекреаційних послуг у малих населених пунктах. Рекреаційне господарство даної території має 262 підприємства лікування і відпочинку, ємністю 59,300 тис. місць. Вони подані елементами рекреаційної мережі, що об'єднуються, виходячи з головних циклів рекреаційних занять, які відповідають основним типам рекреаційних потреб і формам їх задоволення в три групи підприємств: лікувальні, оздоровчі, пізнавальні.

У функціональній структурі ПРСР Запорізького Приазов'я найбільш розвинена мережа оздоровчих рекреаційних підприємств (їх питома вага в рекреаційній галузі складає 94,3%), а найменше лікувальних (5,0%) та пізнавальних рекреаційних підприємств (0,7%), що є наслідком низького рівня аттрактивності території. Крім перерахованих елементів мережі рекреаційних підприємств існує неорганізований відпочинок, що не формує самостійну мережу, але спричиняє перенаселення населених пунктів, що не сприяє створенню нормальних умов для відпочинку як місцевого населення, так і рекреантів.

У зв'язку з цим виникає проблема раціональної організації й оптимізації їхнього відпочинку з урахуванням зберігання природного середовища.

У **четвертому розділі** "Територіальна організація Приморської рекреаційної системи розселення Запорізького Приазов'я і шляхи її удосконалення" виділені таксономічні одиниці ПРСР, обґрунтовані напрямки подальшого удосконалення і розвитку ПРСР. За ступенем локалізації і взаємопов'язаності рекреаційних підприємств Запорізького Приазов'я пропонується ієрархія ПРСР і її співвідношення з таксономічним рядом рекреаційного

районування: I рівень - рекреаційні пункти, центр, вузол (в межах рекреаційного інтегрального мікрорайону рекреаційні вузли - м. Бердянськ, Приморськ, смт. Якимівка тощо, рекреаційні центри - Степок, Охримівка, Луначарське тощо, рекреаційні пункти Атманай, Райнівка, Куликівське тощо); II рівень - локальний рекреаційний комплекс (в межах мезорайону Запорізького Приазов'я - курорти "Кирилівка", "Бердянськ", "Приморськ", рекреаційні кущі і угіддя тривалого і короточасного відпочинку тощо); III рівень - районний рекреаційний комплекс (в межах мезорайону Запорізького Приазов'я - рекреаційні інтегральні мікрорайони Бердянський, Приморський, Якимівський, Приазовський); IV рівень - зональний рекреаційний комплекс (в межах мезорайону Запорізького Приазов'я - функціональні зони санаторно-лікувальної, оздоровчої, спортивно-туристичної субгалузей).

Аналіз локалізації рекреаційної галузі, її масштаби, особливості функціонування і взаємозв'язку рекреаційних підприємств, наявності загально-курортної інфраструктури дозволили виділити в Запорізькому Приазов'ї такі форми територіальної організації рекреаційного господарства: рекреаційні пункти, центри, вузли (табл.1).

Таблиця 1

Таксономічна структура Запорізької ПРСР

Таксономічні одиниці рекреаційного районування	Рекреаційні інтегральні мікрорайони Запорізької ПРСР			
	Якимівський	Приазовський	Приморський	Бердянський
1. Рекреаційні пункти	Атманай Радивонів-ка	Степанівка Перша	Райнівка Набережне Орлівка	Куликівське

2. Рекреаційні центри	Богатир Степок Охрімівка	Приморський Посад Новокостянтинівка Строганівка		Новопетрівка Луначарське Дмитрівка
3. Рекреаційні вузли	Кирилівка	Приазовське	Приморськ	Бердянськ

Виходячи з принципів дрібного рекреаційного районування ПРСР, що зазначені вище, на мікрорегіональному рівні в межах Запорізької області виділені такі таксономічні одиниці:

1. Рекреаційний інтегральний мікрорайон охоплює рекреаційну місцевість у межах адміністративного району і включає всі підвідомчі йому поселення.

2. Кушова рекреаційна система формується на невеличких територіях, навколо міст, селищ міського типу, великих сіл і містять у собі декілька рекреаційних центрів, між якими рекреаційні потоки не відіграють важливої ролі. Основою куша є системоформуючий центр, який зосереджує у собі сферу обслуговування, забезпечення продовольством інших центрів куша, будівельну базу й інше. Більшість кушових центрів є центром аграрно-промислових, рекреаційних об'єднань і підприємств. Вони формують інтенсивні межселенні виробничі, трудові і культурно- побутові зв'язки, яким відповідають ЦЗ, що виступають опорними пунктами ПРСР. Вони можуть розвиватися без втрат для РС тільки за її межами.

3. Рекреаційні локальні системи розселення містять у собі курорти, групи рекреаційних комплексів, рекреаційні угіддя стихійного тривалого і коротко-часного відпочинку, рекреаційні місцевості.

4. Первинні рекреаційні системи розселення містять у собі курортні і рекреаційні комплекси, групи рекреаційних закладів одного профілю.

5. Рекреаційні елементарні системи розселення являють собою одиничні рекреаційні заклади (рис 2).

ПРСР Запорізького Приазов'я містить у собі 4 рекреаційних інтегральних мікрорайони: Якимівський, Бердянський, Приморський, Приазовський. Специфікою розселення даної території є збільшення населення в літній період на 60 тис. чол. (тільки організованих рекреантів), отже, вони складають значний приріст до місцевого населення з травня по жовтень, що створює такі проблеми, як

постачання водою, видалення нечистот, переповнювання пляжів рекреантами.

Розподіл поселень по території не має настільки значних відмінностей, хоча з 4 рекреаційних інтегральних мікрорайонів найбільша їхня кількість (50) зосереджена в Приазовському, при найменшій чисельності населення (34,2 тис. чол.). Особливих розходжень за чисельністю населення серед трьох рекреаційних інтегральних мікрорайонів немає (від 34,2 до 38,6 тис. чол.), проте вони значні стосовно Бердянського (165,2 тис. чол.).

У розвитку розселення спостерігаються різнонаправлені, протилежні за значенням тенденції. В одних районах відбувається заселення території, ущільнення поселенської мережі, в інших - її здрібнювання. Це досить виразно виявляється в характері поселень, розміщених навіть на порівняно невеличкій території, що обумовлено незбалансованим розвитком рекреаційного господарства і управління.

Розглянемо особливості територіальної організації інтегральних рекреаційних мікрорайонів Запорізького Приазов'я.

Територія Якимівського рекреаційного інтегрального мікрорайону складає 1,9 тис. км. На ній зосереджено 48,1% загальної кількості рекреаційних підприємств Запорізького Приазов'я і 48,3% їхньої ємності. У літній сезон на цій території одночасно відпочиває 28,660 тис. чол. Щільність населення тут в сезон "пік" складає 35 чол. на 1 км².

У Якимівському рекреаційному інтегральному мікрорайоні чітко виділяється кушований центр Якимівка, який виконує тільки культурно-побутові, господарські, транспортні й інші нерекреаційні функції і може на сучасному етапі виконувати функцію постійного рекреаційного ЦЗ. Тимчасовими ЦЗ є смт. Кирилівка, сс. Атманай, Радивонівка, серед яких смт. Кирилівка не є перспективним ЦЗ.

До локальних систем розселення Якимівського мікрорайону відноситься курорт "Кирилівка" і Радивонівські рекреаційні угіддя тривалого і короточасного відпочинку.

На базі цінних рекреаційних ресурсів в Якимівському рекреаційному мікрорайоні укладаються первинні рекреаційні системи розселення: Кирилівська, коса Федотова, с. Степок; коса Пересип; Охрімівська; Богатирська; Радивонівська; Атманайська, де розташовані лікувальні, оздоровчі і спортивно-туристичні заклади для дорослих, молоді і дітей.

Рекреаційні елементарні системи розселення представлені 126 лікувальними, оздоровчими і пізнавальними закладами.

У складі Якимівського рекреаційного інтегрального мікрорайону ми пропонуємо виділити 4 функціональні зони курортно-рекреаційної

спрямованості: в смт. Кирилівка, на косі Пересип, на косі Федотовій в районі с. Степок, поблизу сс. Радивонівка, Богатир. В перспективі на цих територіях на базі лікувальних грязей можливе розширення санаторного лікування. Для підтри- мки рекреаційних територій у належному санітарному стані, на узбережжі Молочного й Утлюкського лиманів необхідно створити упорядковані зони для неорганізованих відпочиваючих і автотуристів.

Бердянський рекреаційний інтегральний мікрорайон вклю- чає територію Бердянської міськради і Бердянського району. Адміністративні межі цієї території становлять 2,6 тис. км². У ньому зосереджено 32,4% загальної кількості рекреаційних під- приємств Запорізького Приазов'я і 30,8% їх ємкості. У рекреа-ційних закладах одночасно відпочиває 27,671 тис. чол. Щільність населення тут у сезон "пік" складає 69 чол. на 1 км², без урахуван- ня неорганізованих відпочиваючих.

Кущовим центром мікрорайону є м. Бердянськ, що виконує функції постійного ЦЗ.

До локальних рекреаційних систем розселення відносяться курорт "Бердянськ", рекреаційні угіддя тривалого і ко- роткочасного відпочинку: Новопетрівські, Луначарські, Дмитрівські, Куликівські, що включають у себе оздоровчі закла- ди.

Території, придатні для короткочасного відпочинку населен- ня м. Бердянська і району, є в долині р. Берди, Буртечія і сіл Старопетрівка, Новопетрівка, Куликівське, південніше і на захід - с. Луначарське.

У Бердянському рекреаційному інтегральному мікрорайоні укладаються первинні рекреаційні системи розселення: Куликів- ська; Новопетрівська; коса Бердянська; Луначарська; Дмитрівсь- ка, де розташовані лікувальні та оздоровчі заклади для дітей і до- рослих..

Рекреаційні елементарні системи розселення представлені 85 лікувальними й оздоровчими закладами.

У складі Бердянського рекреаційного інтегрального мікрора- йону ми пропонуємо виділити 4 функціональні зони курортно--рекреаційної спрямованості: у основи Бердянської коси, на Бер- дянській косі, у районі с. Луначарське, у районі сс. Новопетрів- ка, Куликівське, де є резерви для розвитку мережі пансіонатів для батьків із дітьми цілорічного функціонування, молодіжні фізкультурно-оздоровчі центри, а також будинки - санаторії для пенсіонерів та інвалідів.

В перспективі в межах курорту необхідно велику увагу при- ділити охороні і відтворенню рекреаційних ресурсів цієї терито- рії, запобігти

забрудненню атмосфери і Азовського моря стічни- ми водами, викидами промислових підприємств, забезпечити умови для регенерації лікувальних грязів, захистити пляжі і ко- си, схили корінного берегу від руйнації.

Адміністративні межі території Приморського рекреаційного інтегрального мікрорайону становлять 1,4 тис. км², тут зосере- джено 12,6% загальної кількості рекреаційних підприємств Запо- різького Приазов'я і 13,1% їхньої ємності.

Чисельність рекреантів одночасно відпочиваючих на цій території становить 7,791 тис. чол., без урахування неорганізованих відпочиваючих щільність населення району складає в сезон "пік" 31 чол. на 1 км².

Основним кущовим центром Приморського рекреаційного інтегрального мікрорайону є м. Приморськ, яке на сучасному етапі виконує функцію постійного ЦЗ. До нього примикає східна ділянка, значно освоєна у рекреаційному відношенні і менше освоєна західна.

До рекреаційних локальних систем розселення відносяться курорт "Приморськ" із розвиненою оздоровчою субгалуззю й Орлівські рекреаційні угіддя стихійного тривалого і короткочас- ного відпочинку.

У Приморському рекреаційному мікрорайоні укладаються первинні рекреаційні системи розселення: Набережна, Орлівсь- ка, Райнівська, в яких розташовані оздоровчі заклади для дорослих і дітей.

Рекреаційні елементарні системи розселення представлені 33 оздоровчими закладами.

У складі Приморського рекреаційного інтегрального мікро- району ми виділяємо 2 функціональні зони: у основи коси Обиті- чної, у межах Орлівських угідь. У перспективі на цих територіях варто створити санаторно-лікувальні заклади переважно з цілорічним функціонуванням. Територіальна структура курорту "Приморськ" може бути подана курортно-оздоровчими комплек- сами відпочинку і лікування після того, як курорт буде розконсе- рвований.

Приазовський рекреаційний інтегральний мікрорайон є най- менш освоєним у Запорізькому Приазов'ї в рекреаційному відно- шенні. Його територія складає 2,0 тис. км, тут зосереджено 6,9% загальної кількості рекреаційних закладів Запорізького При- азов'я і 7,8% їх ємності. У літній сезон на цій території в рекреа- ційних закладах відпочиває 4,619 тис. чол., щільність населення в сезон "пік" становить 18 чол. на 1 км².

Основним кущовим центром Приазовського рекреаційного інтегрального мікрорайону є смт. Приазовське, що не має курор- тного статусу. До тимчасових ЦЗ відносяться сс. Новокостянті- нівка, Приморський Посад, Чкалово, Степанівка Перша.

До локальних рекреаційних систем розселення відносяться

Ботієвські, Степанівські, Чкаловські і Примпосадські угіддя сти- хійного тривалого і короткочасного відпочинку.

У Приазовському рекреаційному мікрорайоні укладаються первинні рекреаційні системи розселення: Степанівка Перша, Примпосадська, Новокостянтинівська, Строганівська, де розта- шовані заклади відпочинку батьків із дітьми, а також неорганізо- ваний відпочинок.

Рекреаційні елементарні системи розселення представлені 18 оздоровчими закладами.

У Приазовському рекреаційному мікрорайоні ми виділяємо 4 функціональних зони: біля с. Степанівки Першої, біля с. Приморський Посад, біля сс. Чкалово і Новокостянтинівки, у ра- йоні с. Ботієво і Строганівка біля лиману, що утворився в гирлі р.Корсак.

В межах Приазовських рекреаційних угідь стихійного і ко- роткочасного відпочинку, які будуть існувати самостійно і осво- юватися в найближчій перспективі екстенсивно, можлива організація зони короткочасного відпочинку місцевого населен- ня у вільний від роботи час, а також тривалого сезонного відпо- чинку дорослих і дітей. Основними центрами рекреаційного за- безпечення будуть смт. Приазовське, сс. Степанівка Перша, Чка- лово, Строганівка, Приморський Посад.

Подальший розвиток рекреаційного господарства Запорізь- кого Приазов'я повинен йти шляхом формування ПРСР і базува- тися на:

- об'єднанні курортів і рекреаційних угідь стихійного тривало- го і короткочасного відпочинку у рекреаційні мікрорайони, із метою забезпечення умов для створення єдиної продуктивної бази рекреаційного будівництва і багатоступеневого рівня обслуговування, удосконалення транспортної системи і раці- онального використання природних, матеріальних і трудових ресурсів;

- відновленні і реконструкції існуючих рекреаційних підпри- ємств і перепрофілюванні деяких дитячих оздоровчих закла- дів на заклади санаторного типу, будівництві туристичних баз, прокладені туристичних стежок і прогулянкових марш- рутів, спортивних комплексів, молодіжних фізкультурно-оздоровчих і культурно-досугових центрів, будинків санатор- ного типу для людей похилого віку і інвалідів;

- розвитку додаткових видів рекреаційної діяльності і галузей промисловості, які пов'язані з рекреаційною галузю;

- створенні спеціалізованої системи побутового обслуговуван- ня населення, штучних пляжів, нових паркових зон із ви- користанням уже наявних насаджень;

- освоєнні резервних рекреаційних територій і бальнеологіч- них ресурсів;

- підвищенні коефіцієнту аттрактивності;
- здійсненні комплексу природоохоронних, землевпорядних і декоративних заходів з метою одержання максимального рекреаційного ефекту.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з територіальної організації ПРСР на прикладі Запорізького Приазов'я дозволяє зробити ряд висновків:

1. У містобудівній практиці питання розвитку ТРС вирішуються без ув'язування з метою розвитку РС і супутніх їй інших однорангових спеціалізованих територіальних систем, тому при вирішенні цих питань, необхідно взяти такий напрямок, при якому досягаються граничні (кінцеві) характеристики РС, де основними параметрами є максимальне значення її пропускної спроможності з урахуванням якісних умов рекреаційної діяльності. Для цих цілей необхідна корінна реконструкція сформованої СР у напрямку формування галузевої спеціалізованої системи розселення - ПРСР.

Під ПРСР ми розуміємо територіально-цілісну сукупність функціонально взаємозалежних і взаємодіючих ієрархічно супорядних рекреаційних поселень, що формуються в процесі розвитку ТРС.

При вирішенні питань формування ПРСР необхідно враховувати такі вимоги:

- населений пункт не може бути перспективною формою організації рекреаційної діяльності, а місто-курорт не може бути перспективною формою розселення; елементом єдиної системи розселення необхідно розглядати житлову забудову, а елементом рекреаційної системи - рекреаційну забудову;

- території, що володіють рекреаційними умовами і ресурсами, необхідно розглядати як потенційні для розвитку РС і обмежені для розвитку розселення;

- розвиток ПРСР повинен вирішуватися за принципом захисту зон відпочинку від негативного впливу населених пунктів і насамперед міст;

- усі населені пункти рекреаційної зони необхідно вважати безперспективними для розвитку нерекреаційних функцій; опорними пунктами ПРСР повинні виступати ЦЗ, що можуть розвиватися тільки за її межами;

- критеріями вибору оптимального варіанту розвитку СР повинна бути прийнята пропускна спроможність рекреаційної системи високого рівня функціонування, мінімальні економічні витрати і

задоволення місцевого населення в умовах праці, побуту і відпочинку.

2. Оцінка й аналіз рекреаційних передумов формування ПРСР (соціально-економічних, природних і культурно-історичних) дозволили виявити таку ситуацію, що склалася на рекреаційних територіях Запорізького Приазов'я:

1. У межах рекреаційних поселень відсутня комплексність у розвитку господарства.

2. У цілому для території Запорізького Приазов'я характерна низька аттрактивність території.

3. Зростає кількість неорганізованих рекреантів.

4. Територіально нерівномірно розподіляються відпочиваючі, що концентруються на найбільш освоєних територіях (Бердянськ, Кирилівка).

5. Характерно яскраво виражена сезонність рекреаційного потоку, низький рівень розвитку і управління господарством, слабка транспортна спроможність.

6. Слабко розвинута економічна база, як міст-курортів, так і рекреаційних поселень.

7. Сформована РСР, матеріально-технічна база й інфраструктура не спроможні забезпечити нормальні умови праці, побуту і відпочинку населення і розвиток рекреаційного господарства до належного соціально-економічного стану.

Слід зазначити, що природні рекреаційні ресурси Запорізького Приазов'я використовуються недостатньо і не цілком задовольняють потреби населення, але рекреаційний потенціал свідчить про можливість його перспективного використання і формування високо ефективної рекреаційної галузі державного і міжнародного значення.

Для оптимального і комплексного використання рекреаційних ресурсів із метою одержання максимального ефекту від функціонування рекреаційних підприємств і результатів рекреаційної діяльності виникає необхідність у розмаїтності рекреаційного процесу з включенням у нього водно-моторного, вітрильного, водно-лижного, греблевого, спортивного плавання, фотополювання та інших видів рекреаційної діяльності.

У ієрархії ПРСР і її співвідношенні з таксономічним рядом рекреаційного районування є доцільним виділення таксономічних рівнів ПРСР за ступенем локалізації і взаємозв'язків рекреаційних підприємств: I рівень - рекреаційні пункти, центри, вузол; II рівень - локальний рекреаційний комплекс; III рівень - районний рекреаційний

комплекс; IV рівень - зональний рекреаційний комплекс.

3. Аналіз локалізації рекреаційної галузі, її масштаби, особливості функціонування і взаємозв'язку рекреаційних підприємств, дозволили виділити на досліджуваній території:

- рекреаційні пункти: Атманай, Радивонівка, Степанівка Перша, Райнівка, Набережне, Куликівське;

- рекреаційні центри: Богатир, Степок, Охрімівка, Приморський Посад, Новокостянтинівка, Строганівка, Орлівка, Новопетрівка, Луначарське, Дмитрівка;

- рекреаційні вузли: Кирилівка, Приморськ, Бердянськ.

4. На підставі вище викладеного виділені таксономічні одиниці інтегрального рекреаційного районування ПРСР: рекреаційний інтегральний мікрорайон (Бердянський, Приморський, Приазовський, Якимівський) - кущові рекреаційні системи розселення з кущовими ЦЗ: Якимівська - ЦЗ пгт. Якимівка, Бердянська - ЦЗ м. Бердянськ, Приморська - ЦЗ м. Приморськ, Приазовська - ЦЗ смт. Приазовське; рекреаційні локальні системи розселення (курорт "Бердянськ", "Приморськ", "Кирилівка", Новопетрівська, Луначарська, Дмитрівська, Орлівська, Радивонівська, Чкаловська, Ботієвська, Степанівська, Примпосадська); первинні рекреаційні територіальні системи розселення (санаторного, оздоровчого, пізнавального профілю) - 262 рекреаційні елементарні системи розселення (заклади відпочинку і лікування).

Аналіз тенденцій перспективного розвитку ПРСР дозволяє сформулювати ряд напрямків удосконалення її функціональної і територіальної структури:

- перенести ЦЗ з м. Бердянська в смт. Андріївку, із м. Приморська в с. Новоолексіївку;

- для поліпшення функціонального зонування території в смт. Кирилівці, що на сучасному етапі виконує функцію ЦЗ, необхідно визначити нову промислово-складську зону в 6 км від нього, у районі малопродатних сільськогосподарських земель колективного сільськогосподарського підприємства "Приморський";

- розвивати Радивонівські угіддя в північному і південному напрямку вздовж Молочного лиману;

- територіально розвивати курорт "Кирилівка" у бік Молочного лиману за рахунок неможливих малопродуктивних сільськогосподарських земель і невеличких лісових масивів;

- Орлівські угіддя приєднати до території курорту "Приморськ" і використовувати їх для організації тривалого і короткотривалого

відпочинку дітей.

5. Удосконалення територіальної структури ПРСР пов'язане як із реконструкцією сформованої системи розселення, так і з розвитком рекреаційної сфери в цілому і повинно йти по шляху:

- стримування розвитку і поступового витиснення нерекреаційних систем за межі рекреаційної зони;

- заборони усіх видів нерекреаційного будівництва;

- функціональної взаємоізоляції рекреаційних і селітебних утворень шляхом консервації населених пунктів рекреаційної зони з наступним повним перетворенням сформованої житлової, промислової, комунально-господарської та інших видів під рекреаційну;

- перепрофілювання населених пунктів під рекреаційні комплекси або ЦЗ; деяких оздоровчих закладів під підприємства санаторного типу і розвитку додаткових видів діяльності: етнічної, релігійної, за інтересами тощо;

- реконструкції і відновлення існуючих рекреаційних закладів з урахуванням сучасних вимог;

- підвищення якості послуг і сервісу обслуговування, що сприяє росту соціальної ефективності оздоровлення і відпочинку населення;

- реалізації заходів для відновлення, реставрації і зберігання пам'яток історії і культури, археології, архітектури, відродженню звичаїв і традицій народів Запорізького Приазов'я;

- охорони і відтворення рекреаційних ресурсів;

- розвитку підприємництва і рекреаційного бізнесу, що дозволить забезпечити комплексне освоєння рекреаційних територій, збільшити грошові надходження від індустрії відпочинку і лікування;

- упровадження гнучкої системи ціноутворення на рекреаційні послуги, що дозволяє цілий рік використовувати рекреаційні ресурси, інфраструктуру тощо; механізмів платежів за рекреаційні ресурси на основі зниження ставок інших податків;

- залучення на взаємовигідних умовах іноземних інвестицій, що дозволить підвищити якісні параметри розвитку соціальної інфраструктури території і збільшити надходження валюти в державний та місцевий бюджети.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИ-

СЕРТАЦІЇ

Донченко Л.М. Особливості формування центрів рекреаційного забезпечення у приморських районах України (на прикладі Запорізького Приазов'я): Зб. наук. пр. "Географія і сучасність". Вип. 2. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 1999. – С. 134-137.

1. Донченко Л.М. Формування функціональних мереж рекреаційного розселення в приморських рекреаційних системах Запорізького Приазов'я: Зб. наук. пр. "Географія і сучасність". Вип. 3. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2000. – С. 131-136.

2. Донченко Л.М. Культурно-історичні передумови як фактор формування приморської рекреаційної системи розселення (на прикладі Запорізького Приазов'я): Зб. наук. пр. "Географія і сучасність". Вип. 4. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2000. – С. 120-125.

3. Сажнева Н.М., Донченко Л.М. Стратегічні напрямки удосконалення територіальної структури приморської рекреаційної системи розселення Запорізького Приазов'я: Зб. наук. пр. "Географія і сучасність". Вип. 6. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2001. – С. 96-102.

4. Сажнева Н.М., Орловська Т.О., Стешко І.О., Донченко Л.М., Шилова Л.Г., Чепіль Ю.О. Використання рекреаційних ресурсів Українського Приазов'я в умовах ринкової економіки // Тези доповідей VII з'їзду Українського географічного товариства. – К.: 1995. – С. 72-73.

5. Крылов Н.В., Донченко Л.М., Гурова Д.Д., Торбунова М.Д., Ушеревич Ю.Б. К истории заселения Запорожской области в конце XVIII-XIX в.в. // Тези доповідей науково-практичної конф. "Проблеми раціонального використання природно-ресурсного потенціалу Українського Приазов'я і суміжних територій". – Мелітополь: 1995. – С. 75-76.

6. Донченко Л.М. Шляхи розвитку рекреаційної системи розселення в Запорізькому Приазов'ї // Суспільно-географічний комплекс Півдня України: теорія, практика, методика. Випуск 1. – Мелітополь: 1997. – С. 202-205.

7. Донченко Л.М. Экология современных рекреационных систем расселения // Материалы Междунар. научно-практической конф. "Экология городов и рекреационных зон" (Одесский центр научно-технической и экономической информации, 98). – Одесса: Астропринт. – 1998. – С. 47-51.

8. Донченко Л.М. Рекреаційна система розселення як елемент єдиної системи розселення України // Туристично-краєзнавчі дослідження. Матеріали III Всеукраїнської конф. "Туризм в Україні: економіка та культура" (Світязь, 9-10 вересня 1998 р.). – Вип. 1. – К.: "КМ Трейдинг". – 1998. – С. 275-278.

9. Донченко Л.М. Рекреаційне освоєння малих приморських населених пунктів (на прикладі села Степок Якимівського району Запорізької області) // Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип. 2. – К.: 1999. – С. 447-457.

10. Донченко Л.М. Соціально-економічні передумови формування приморської рекреаційної системи розселення: Зб. наук. пр. "Сучасна географія та навколишнє середовище. – Вінниця: Рекл. Агенція "Стар Трек", 1999. – С. 76-77.

11. Донченко Л.М. Роль культурно-історичних передумов у формуванні приморської рекреаційної системи розселення (на прикладі Запорізького Приазов'я) // Матеріали Всеукраїнської наукової конф. студентів та аспірантів "Географічні дослідження в Україні на межі тисячоліть" – К.: ВЦ "Київський університет". – 2000. – С. 80-81.

12. Арсененко І.А., Донченко Л.М. Рекреаційне розселення як головна складова суспільно-рекреаційних систем: Зб. наук. пр. Одеського державного університету ім. Іллі Мечникова та Мелітопольського державного педагогічного університету "Географічні проблеми розвитку Півдня України у XXI столітті". Частина 2. – Одеса-Мелітополь: 2000. – С. 52-55.

13.

Анотація

Донченко Л.М. Територіальна організація Приморської рекреаційної системи розселення (на прикладі Запорізького Приазов'я). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за фахом 11.00.02 - економічна і соціальна географія. - Одеський національний університет ім. Іллі Мечникова, Одеса, 2002.

У дисертації розроблені науково-географічні основи формування приморської рекреаційної системи розселення (ПРСР), обґрунтовані основні шляхи удосконалення її функціональної і територіальної організації на прикладі Запорізького Приазов'я. Здійснено аналіз основних теорій дослідження ПРСР, розкрито суть поняття ПРСР і його особливості. Поглиблено методичку вивчення питань формування і функціонування ПРСР. Об'єктно-суб'єктні і логіко-гносеологічні моделі допомагають намітити етапи і встановити послідовність

вивчення ПРСР, підійти до визначення цілісності системи з огляду на її просторово-часові особливості.

Вивчено сучасний стан функціональної структури ПРСР Запорізького Приазов'я, відображено локалізацію рекреаційних підприємств і самодіяльних утворень, розглянуто інфраструктурну облаштованість території, виділено мережі рекреаційних підприємств.

Дана загальна характеристика ПРСР Запорізького Приазов'я. Виділено форми територіальної організації рекреаційного господарства і таксономічні одиниці ПРСР Запорізького Приазов'я.

Ключові слова: система розселення, рекреаційна система розселення, приморська рекреаційна система розселення, рекреаційна система, центри побутового, матеріально-технічного і тривалого забезпечення.

Аннотація

Донченко Л.М. Территориальная организация Приморской рекреационной системы расселения (на примере Запорожского Приазовья). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Одесский национальный университет им. Ильи Мечникова, Одесса, 2002.

В диссертации разработаны научно-географические основы формирования приморской рекреационной системы расселения (ПРСР), обоснованы основные пути совершенствования ее функциональной и территориальной организации, на примере Запорожского Приазовья. Осуществлен анализ основных теорий исследования ПРСР, раскрыта суть понятия ПРСР и его особенности. Углублена методика изучения вопросов формирования и функционирования ПРСР. Объектно-субъектные и логико-гносеологические модели позволяют наметить этапы и последовательность изучения ПРСР, по-новому подойти к обозначению целостности системы, учитывая ее пространственно-временные особенности.

Научный интерес представляет определение центральности рекреационного места по соотношению всех обеспечиваемых им услуг как местным жителям, так и рекреантам, приезжающим из других районов. В основу данной методики положено определение центральности места В. Кристаллера (1933). В ПРСР центральным местам соответствуют центры бытового, материально-технического и трудового обеспечения, которые автором разделены на временные и постоянные.

Дана оценка природных, социально-экономических и культурно-

исторических предпосылок формирования ПРСР Запорожского Приазовья. Отмечено, что регион исследования имеет выгодное экономико-географическое положение, природные ресурсы для развития рекреации располагают 56% функционально свободных земель, вовлечение которых в рекреационный процесс требует значительных капитальных затрат.

Особенностью рекреационного хозяйства является то, что развитие его в Запорожском Приазовье способствует созданию дополнительных рабочих мест.

Изучено современное состояние функциональной структуры ПРСР Запорожского Приазовья, отображена локализация региональных предприятий и самостоятельных образований, рассмотрена инфраструктурная обустроенность территории, выделены сети рекреационных предприятий. Отмечено, что в Запо-

-рожском Приазовье преобладает сеть оздоровительных учреждений (94,3%), количество неорганизованных рекреантов значительно превышает организованных и в связи с этим возникает проблема рациональной организации и оптимизации отдыха с учетом сохранения окружающей среды.

Дана общая характеристика ПРСР Запорожского Приазовья. Выделены формы территориальной организации рекреационного хозяйства и таксономические единицы ПРСР Запорожского Приазовья (рекреационный интегральный микрорайон, куст, рекреационная локальная система расселения, первичные рекреационные системы расселения, рекреационные элементарные системы расселения), обоснованы основные направления дальнейшего совершенствования и развития ПРСР, выявлены проблемы и перспективы.

Установлено, что дальнейшее развитие рекреационного хозяйства Запорожского Приазовья должно идти по пути формирования ПРСР. Анализ тенденций перспективного развития позволил наметить направления совершенствования ее функциональной структуры.

Настоящее исследование углубляет научные основы рекреационной географии. Полученные результаты положены в основу изучения экономических и общественно-географических проблем устойчивого развития рекреационного комплекса юга Украины.

Ключевые слова: приморская рекреационная система расселения, рекреационная система расселения, рекреационная система, центры бытового, материально-технического и трудового обеспечения.

SUMMARY

Donchenko L.M. The territorial organization of the seaside recreational system of settling (on the example of Zaporozhzhye Priazovie). - Manuscript.

The thesis on scientific degree competition of geographical sciences candidate on speciality 11.00.02 – economical and social geography. Odessa national university named after Mechnikov, Odessa, 2002.

The scientific geographical basis of the seaside recreational system of settling (SRSS) formation has been worked out; the fundamental ways of perfection of its functional and territorial organization (on the example of Zaporozhzhye Priazovie) have been substantiated.

The analysis of the SRSS chief theories of research has been carried out; the essence of the SRSS concept and its peculiarities have been discovered. The methods of research of the SRSS formation and functioning have been extended. The object-subject and logical gnosiological models afford to project the chief stages and consistence of the SRSS study, to research the integrity of the given system taking into consideration its spatial and time peculiarities.

The contemporary state of the functional structure of Zaporozhzhye Priazovie SRSS has been studied; the location of recreational enterprises and spontaneous formations has been reflected; the infra-structural assimilation of the territory has been discovered; the network of recreational enterprises has been estimated.

The general description of Zaporozhzhye Priazovie SRSS has been given. The forms of the territorial organization of the recreational economy and the hierarchical units of the SRSS have been researched.

Basic terms: the seaside recreational system of settling; the recreational system of settling; the recreational system; the centres of material technical and labour ensuring.

Підписано до друку _____ 2002 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.

Друк офсетний. Ум. друк. арк.. 0,9. Обл.-вид. арк.. 1,0 Зам. 377. Тираж 100 прим.

Надруковано ПП „Сана”

м. Мелітополь, вул.. Байбулатова, 11